

કઠોળપાકો-ખેતી, પ્રશ્નો અને નિરાકારણ

ડૉ. જે. ડી. થાનકી, ડૉ. ડી. ડી. પટેલ

અને

પ્રો. એસ. એન. ગજજર

NAVSARI AGRICULTURAL UNIVERSITY

સસ્થ વિજ્ઞાન વિભાગ

ન. મ. કૃષિ મહાવિદ્યાલય,
નવસારી કૃષિ યુનિવર્સિટી,

નવસારી - ૩૯૬ ૪૫૦

કઠોળપાકો – આંતરપાક તરીકે

એક જ ખેતરમાં એકી સાથે એકથી વધારે પાક જુદી જુદી હારમાં વાવવામાં આવે છે.

: આંતરપાક પદ્ધતિની સફળતા માટેની મુખ્ય જરૂરિયાતો :

- પોષક તત્વોની મહત્તમ જરૂરિયાતનાં સમયમાં ભિન્નતા. ◦ સૂર્યપ્રકાશની હરિફાઈ શક્ય તેટલી ઓછી હોવી જોઈએ.
- પાક એકમેકને સુસંગત હોવા જોઈએ. ◦ પાકોની પરિપક્વતામાં ઓછામાં ઓછા ૨૦-૩૦ દિવસનો ગાળો હોવો જોઈએ. ◦ આંતરપાક તરીકે મોટેભાગે ઓછી ફૂટ ધરાવતી જાતની પસંદગી. ◦ સામાન્યતઃ છાંયો પસંદ કરતા પાક આંતરપાક માટે યોગ્ય.

: આંતરપાક પદ્ધતિના ફાયદા :

- ખેતીની મુખ્ય સ્ત્રોત જમીન, પાણી, ખેતર અને મજૂરનો કાર્યક્ષમ ઉપયોગ. ◦ ખેતીમાં દુષ્કાળ સામેનું જોખમ ઘટાડી શકાય છે. ◦ પાક ફેરબદલીના બધા જ ફાયદાઓ આંતરપાક પદ્ધતિમાં મળે છે. ◦ જમીનનું ધોવાણ ઓછું કરી શકાય. ◦ એકમ જમીન વિસ્તાર અને સમયમાં કુલ ઉત્પાદન વધે. ◦ રોગ, જીવાત તથા નિંદણથી ઉત્પાદનમાં થતો ઘટાડો ઓછો કરી શકાય. ◦ જીવન જરૂરી અન્ન, કઠોળ અને ઘાસચારાની પ્રાપ્યતા. ◦ જમીનની ફળદ્રુપતામાં વધારો.
- વધુ પ્રમાણમાં અને લાંબા સમય સુધી માનવ રોજગારી.

: આંતરપાકના ગેરફાયદા :

- યાંત્રિકરણ લગભગ અશક્ય. ◦ અમુક રોગ કે જીવાતને માટે અનુકૂળ વાતાવરણ અને સુલભ્ય ખોરાક. ◦ જરાયત ખેતીમાં અશક્ય.

કઠોળપાકો – લીલા પડવાસ તરીકે

પાકો જમીનમાં ઉગાડી અથવા તો બહારથી લાવીને ચોક્કસ સમયે જમીનમાં દાટી દેવામાં આવે છે. જમીનમાં દટાઈ જવાથી છોડ સુકાઈ-સડી જમીનમાં ભળી જઈ વિઘટન પામે છે અને જમીનને પોષકતત્વો પૂરાં પાડે છે. આવા પાકોને 'લીલા-પડવાસ'ના પાકો કહે છે. અને આ આખી પ્રક્રિયાને 'લીલો પડવાસ' કહે છે.

: લીલા પડવાસના ફાયદા :

- જમીનનું ભૌતિક અંધારણ સુધરે છે.
- જમીનની ફળદ્રુપતામાં વધારો થાય છે.
- જમીનનું ધોવાણ ઓછું થાય છે.
- જમીનની ભેજસંગ્રહશક્તિ વધે છે.
- કઠોળ વર્ગના પાક લેવાથી નાઈટ્રોજન મૂળ દ્વારા ઉમેરાય છે.
- જમીનની ખારાશ દૂર કરે છે.
- પોષક તત્વોની લભ્યતા વધે છે.
- નીંદણ ઓછું થાય છે.

: લીલા પડવાસના ગેરફાયદા :

- જે તે ઋતુનો પાક જતો કરવો પડે છે.
- ઘણી વખત જીવાતનો ઉપદ્રવ જોવા મળે છે.
- સૂકી ખેતી વિસ્તાર માટે બિનઉપયોગી છે.

પૃથ્વી ઉપરનાં 'કલ્પ છોડ' – કઠોળપાકો

° શુષ્ક પરિસ્થિતિમાં પણ ઉત્પાદન આપવા સક્ષમ છે. ° હલકી તેમજ ઓછી ફળદ્રુપ જમીનમાં થઈ શકે છે. ° આકસ્મિક પાક તરીકે વાવણી કરી શકાય છે. ° હવામાંનો નાઈટ્રોજન જમીનમાં ઉમેરે છે. ° જમીનમાં સેન્ડ્રિય કાર્બનનો ઉમેરો કરે છે. ° જમીનની ફળદ્રુપતા વધારે છે. ° જમીનનું ધોવાણ અટકાવે છે. ° નીંદણનું નિયંત્રણ કરે છે. ° આંતરપાક તરીકે લઈ શકાય છે. ° પેરા પાક પદ્ધતિ (રીલે કોપિંગ) માટે અનુકૂળ છે. ° લીલા પડવાશ તરીકે પણ વાવેતર કરી શકાય છે. ° કઠોળ પાકોની ખેતી એકંદરે ખેતી ખર્ચ ઘટાડતી હોય છે. ° પર્યાવરણનું જતન કરે છે. ° કઠોળ પાકના પ્રોટીનમાં લાયસીન વધુ હોય છે જે ધાન્ય પાકના પ્રોટીનને પૂરક છે. ° શાકભાજી પાકો તરીકે પણ વાવેતર કરી શકાય છે. ° બળતણનો ઉત્તમ સ્ત્રોત બનાવવા માટે પણ ઉપયોગમાં લેવાય છે. ° દૂધાળા પશુ માટેનો ઉત્તમ આહાર છે. ° કઠોળ પાકોના મૂળ, પાન, થડ-ડાળી અને દાણા બધા જ ભાગો ઉપયોગમાં આવતા હોવાથી તેને પૃથ્વી ઉપરનાં 'કલ્પ છોડ'ની ઉપમા આપવામાં આવી છે.

